

O USTROJU
DRŽAVA

u duhu

ARISTOTELOVOM
sa suvremenim primjerima

DAN OSMI
NIKOLE VITOVA GUČETIĆA
dubrovačkog gospara.

SADRŽAJ

Govori se o kreposnom odgoju djece, na kojem se temelji savršenstvo država. Ponajprije se opominje da djecu valja na svaki način čuvati od dokolice, tog uzroka svake propasti, a potom ih podučiti u slobodnim umijećima, kao što su filozofija i druge plemenite znanosti, obuhvaćene u četiri glavna predmeta: književnost, tjelovježbu, glazbu i slikarstvo, o kojima se, kao i njihovim vrstama, zasebno zbori, a na kraju se pohvaljuje glazba.

SUGOVORNICI:
GUČETIĆ I RANJINA

Bližaše se podne, i uz vrućinu nas zvaše na počinak, kad dođe moj časni vitez, te ne sačekavši drugo, i ljubazno se smjestivši na svoje mjesto, zamoli me da započnem raspravu o onome što sadrži osma knjiga našeg Filozofa. Privoljevši, počeh riječima našeg Filozofa s kraja prve knjige: »Nužno je obrazovati (žene) i djecu brinući se za državu, kako bi ova bila valjana«,¹ o čemu [Filozof] ne htjede zboriti prije osme knjige, jer o težim, višim i savršnijim stvarima običavaše raspravljati u posljednjim knjigama, ili onima koje su bliže kraju. Smatraše da svo savršenstvo neke države

Arist. I. Polit.

leži u dobru odgoju građana koji je svojim skupom čine, i koje je teško naknadno podučiti i izvježbati onda kad to nije učinjeno u njihovoj najmlađoj dobi, pa stoga raspravu o odgoju Filozof mudro ostavi za zadnje knjige, da svatko spozna da će države onda postići svoje krajnje savršenstvo kada svoju djecu u njihovoj najmlađoj dobi dobro podignu i podočuju ili znanositima ili oružju. Kažem oružju, jer voništvo, kako reče naš Filozof, u sebi sadrži mnoge člane osobine. Iz odgoja se djece može uvijek sigurno i pouzdano predvidjeti hoće li neka država dugo trajati ili brzo pasti: kad su dobro odgojena, pa poodrastu do građanske vlasti i uzmu njezine uzde u svoje ruke, država je sretna i tisuću puta uspješna, a naprotiv treba vjerovati da će za kratko vrijeme pasti u krajnju bijedu, ako se na građansko tlo posijalo sjeme (koje djece com zovemo) zlo, divlje i nerazumno. Ne vidim većih izdajica države od onih koji, njome upravljajući, malo brinu o dobru odgoju djece što su još u ranoj dobi, a kad odrastu morat će upravljati državom. Izdajnikom se doslovno zove onaj koji za obećanu nagradu snuje kako će izdati grad; no prikrivenim se izdajicama mogu zvati i ti što, ne mareći za dobru poduku svoje djece, na kraju nesmotreno uzrokuju

propast svoju, svoje obitelji, rodaka, i domovine same.

RANJINA. Velika izdaja uistinu.

GUČETIĆ. Ti što ne žele čudoredni odgoj djece, ili premalo skrbe za nj, u svojoj duši i ne kane služiti (kako bi im dužnost bila) ni sebi, ni prijateljima, ni rodbini, ni samoj domovini, već ne mareći dovode svih do propasti i krajnjeg uništenja. Ukratko, moj gospodar vitez, prepuste li se djeci uzde raspusna života, istog se časa time država kvati, i teško će poslije ona ozdraviti od plućne kuge? kad jednom u nju ozbiljno zapadne. Stoga je nužno ponašanje pripravitigradane nezrele dobi za nauk čudorednih znanja, a u tome nam je postupati onako kako vidimo da sama majka priroda čini, raspoređujući ipak stvari prema drukčijim postupcima i kakavocama. Jer kao što nije moguće (ako se to prije ne desi) uvesti savršen oblik u tvar, tako i onaj tko želi savršenu državu mora od najranije dobi temeljito pripravitigradane koji će kasnije njome upravljati, i dobrim ih odgovom privesti čudoredu. Pa kad u svim umijećima i vještinama ostvarenu savršena djela prethode predradnje, zašto ne bismo prihva-

GUČETIĆ. Nema sumnje da tako valja postupiti.

RANJINA. No pod uvjetom da se svako podučavanje i vježba vrše u javnim školama, u zajedničku svrhu; kažem to zato što bi podučavanje trebalo biti kod svih jednako za dobrobit države, a ne za nečiju vlastitu probitak. Teško grijеше očevi što djecu podižu samo za dobit i čast vlastite kuće, manas obvezujući domovini nego li rodacima, i da dijelovi mnogo više duguju dobru sviju nego li dobru samih dijelova, daleko smo dužniji podučavati građane za dobrobit i čast grada no za dobit i čast svakoga pojedinačno. »Od zajedničkih vježbi svaka treba biti zajednička. Ne treba smatrati da je ma koji građanin vlasnik samoga sebe nego svi pripadaju državi, svaki je naime dio države; briga pak i nastojanje oko pojedinih dijelova mora po naravnom redu gledati na brigu oko cjeline»³ kaže naš Filozof. Među Grcima bijaše mnogo hvaljeni Lakeđemonci koji, želeći državu učiniti savršenom, upraviše svu brigu javnom vježbanju svoje djece i njihovoj navici na napore i naprezanja,⁴ jer svim grčkim mudracima bješe jasno da je dokolica neprijateljica vrline, i da su države propale kad su je dopuštale, jer dokona djece uništise i države i njihove zakone. A ondje gdje nema dokolice, nema ni zlobe ni grijeha što je prate. Za savršenstvo će države dakle biti nužno podučavati djecu vježbajući ih u vrlinama tako da ne postanu dokona i nemirna, što biva kad žive bez vježbe i poštenih i vrlin napora. Dok Rimska Republika ne poznavaše dokolicu, cvjetahu vrline. Tako kažem, sve dok u nekoj državi (bilo kojeg ustroja) djeca nisu dokona, država će živjeti dugo i sretno, ali jao onoj u kojoj vlada dokolica, izvor sva-kog zla; iz nje se radaju neprijateljstva, strancarenja i pristranosti što svode u propast. Scipion Nasica običavaše reci da po razaranju Kartage Rim bijaše u većoj opasnosti no ranije, ne zbog straha od neprijatelja, već zbog opasnosti od dokolice. Ta je Grčku odvela u ropstvo, srušila nječinsko Carstvo, uništila Kreza i njegovo carstvo, učinila netašnim i podlim Demetrija Drugog kralja Sirije,⁵ slomila i oborila slavu Marka Antonijeva Trijumvira. Neka ta neman bude protje-

Scipion Nasica

ikakva načela. Prva dakle pouka za dobro uređenje države jest: ne dopustiti da djeca trunu u dokolici, jer i konji i druge životinje postaju nekorisnima bez umjerena napora. Valja zatim djecu podučavati čudoređu, slobodnim umijećima i znanjima, i to prema sklonosti i daru svakoga od njih, no neka pretežu vježbe u onome što je za neropske i slobodne ljude, jer oni stvaraju državu, pa ako su savršeni, i država je takva. Djeca stoga moraju učiti predmete koji pristaju njihovom položaju, a taj je slobodan, pa neka uče slobodna umijeća,⁶ dok ona služinska ili mehanička, zvana nedostojnim, naš Filozof ne dopušta građanima koji će sudjelovati u građanskom upravljanju, jer ona ne samo da čine naš život ponižavajućim i mehaničkim, »nego također čine da je duh izvan dokolice ponizan«,⁷ kako kaže naš Filozof; i kaže »izvan dokolice«,⁸ jer dokolica i usamljenost duha, zajedno s uklanjanjem čulnih nemira, pribaviše velike hvale onima što zaslužiše čast i dostojanstvo, po uzoru na te dostojne riječi našeg Filozofa. Scipion Afrički običavaše reći »Nikad nije manje dokon nego kad je besposlen, niti manje sam nego kad je sam«;⁹ a Enije pjesnik »tko se ne zna služiti dokolicom ima više posla nego kad je posao u poslu«,¹⁰ i tako dalje. Plemeniti i slobodni građani ne bi tu dokolicu mogli uživati, kad bi se posvetili niskim umijećima; stoga treba njihov um uvježbati za znanja koja gode duhu plemenitih građana, i po kojima ne samo oni, nego i čitav grad postaje sretan i blažen. Kad bi god plemeniti umovi ovladali umijećima i znanjem što manje dolikuju njihovu položaju, i kad bi do toga došlo samo zbog zarade, a ne za dobrobit domovine, rođaka ili prijatelja, nailazilo bi uvijek na velike pokude, jer dužnost je plemenita i nesebična duha (pogledaj moj grad Dubrovnik) da sav, tijelom i dušom, prione uz dobrobit i korist rođaka, prijatelja i same domovine, ali »zbog vrline«,¹¹ kako tu kaže naš Filozof, jer kad tim činima vrlina nije dostojni cilj koji ih posvećuje, oni su nekorisni domovini i često štetni prijateljima i rođacima. Moj gospodar viteže, ja ne vidim (općenito govoreći) primjerenijeg učenja za slobodnu osobu, niti korisnijeg za plemića, od filozofije, i osobito etike, koju proučavam još od djetinjstva usprkos onima koji je smatraju nevrijednom, i uvjeren sam da nema ničeg boljeg za dobrobit države od etičnosti onih koji državom upravljaju, pa mi je želja da se njezinu proučavanju prikloni moja mudra i časna

Aristot. 8. Polit.

Vidi Cic. knj. 3. O dužnosti - ma i Agelio knjiga 19. poglav. 10.

1. Džeko u'ca
2. čudor EDE
3. SL. umijeća

neka
slobodni
daru

393

394

1. KAJIZ
1/1/1
GRAD
RETORIKA
LOGIKA
POETIKA

2. TJELOVJ
MAČ
LOV
SKOK
PLES

3. KOPAJ
B. KOPAJ

družina, a ne da bude vrana koja grakće među tolikim bijelim i milozvučnim labudima. Jer, kažem, filozofija je znanje o istini, majka svega čemu nas blaženi život uči, bez koje ne možemo dostići pravo poznavanje sebe samih, pa kad bi je plemeniti građani više cijenili, ne bi im dopustila da zapađnu u teške greške u kakve ipak padaju, jer bi učenjem toga znanja lako spoznali ne samo sami sebe, nego i tuđe greške, a njihovo se ispravljanje sastoji u poznavanju sebe samog. Ta vrlina nadaleko udaljuje od nas poroke, izopačenosti, neumjerene žudnje, častoljublje, pohote i putene želje; ona pokazuje čovjeku da je (kako reče Merkur Trismegist) čudo božje, i da nije kao druge životinje rođen za utrobu i smrt, već za vrlinu i vječnost; ona nas vodi i usmjerava u upravljanju samima sobom, obiteljima, državama, dajući im zakone i naredbe za održanje njihova ustroja; ona državu čini sretnom i blaženom. Više no sve druge znanosti plemići u državama moraju izučiti nju, a mislim pritom na prirodnu, božansku i matematiku, i ništa manje etiku, ekonomiju i politiku, jer sve one pridonose savršenstvu građanina. No s Vama mi valja govoriti o tome kojim znanjima najprije treba podučiti plemenite i slobodne građane u njihovoj nježnoj dobi, da bi kasnije lakše mogli naučiti najdostojnija znanja, jer loše su utemeljene države čiji su upravljači neznalice, i ti neka znaju da su ljudi bez znanja oblička smrti, i gotovo kipovi bez duše, i kažem im da je neznanje majka svakog poroka. Četiri poznata predmeta predlaže naš Filozof za odgoj i poduku djece u njihovoj nježnoj dobi, a to su književnost, tjelovježba, glazba i slikarstvo. Književnost obuhvaća gramatiku, retoriku, logiku i poetiku; pod tjelovježbom se podrazumijevaju vježbe mačevanja, lova, skoka, plesa, jahanja, bacanja koplja, i njima slične; pod figurativni predmet ili crtanje, koji još zovemo slikarstvom, ubraja se graditeljstvo, pravljenje uzoraka, i utvrđivanje gradova i palača, a glazba obuhvaća harmoniju, bilo pjevanja bilo raznovrsnih glazbala. S obzirom na tu posljednju o kojoj govori Filozof, ja ne slijedim mišljenje starih [autora] koji smatrahu da je ona djeci neophodna zbog razvoja sluha, kao ni onih koji misljahu da je potrebna zbog navikavanja uma da zahvaljujući harmoniji prepoznaje sklad među stvarima, pa htjedoše harmonijom pjevanja i svirke učvrstiti dječju dušu. Slijedim naprotiv mišljenje našeg Filozofa, i vjerujem da nam glazba treba da

PLEMĆI:

MAT
ETIKA
ECONOMIJA
POLITIKA

GRADITELJSTVO

DJECA -

1. KNJIŽEVNOST
2. TJELOVJEŽBA
3. GLAZBA
4. SLIKARSTVO

Glazba.
1. HARMONIKA
2. PJEVANJE
3. SVIRANJE
4. CRKANJE

CRKANJE - SLIKARSTVO - GRADITELJSTVO
- UZORAK
- UTVRĐIVANJE

milio i ugodno zaokupi naše duše u spokoju i dokolic, te da ona ima blagotvornu moć za izbjegavanje dokolice onda kad ne treba brinuti o važnim stvarima. Da bi dakle čovjek mogao hvaljeviteljno živjeti ne samo radeći i čineći kreposna djela, već i odmarajući se od njih u dokolici, valja djecu podučavati glazbenu umijeću, koje stari filozofi ne ubrajaju bez razloga u slobodna umijeća, jer ono pomaže da dokolicu provedemo ispravno i neokaljani. No osim što je neophodno, ono je i umnogome prikladno, jer po svojoj prirodi pruža velik ures vladanju i koristi duševnu raspodjele, budući da se djelovanjem glazbe, kao što Vam već drugdje rekoh, u dušama pobudjuju različiti osjećaji, što ćemo kasnije bolje pokazati. Pjesništvo je sukladno glazbi, i stoga s njome povezano, pa kad Sokrat upita Apolonovo proročište što mu je činiti da postane sretan, i kad mu ono odgovori da nauči glazbu, on se odmah dade na pjesništvo, jer mu se stihovi i pjesničke mjere činahu najboljom glazbom što u nama budi želju za veličinom i istinskom hvalom.¹² Sve ako je Platon, u to doba smatran božanskim čovjekom, i profjerao pjesništvo iz svoje države, ipak nije unio toliko straha da se ono ne bi smionio nastaviti, jer nije on osudio pjesništvo, već samo ondanje pjesnike što zlorabiše tako izvršno umijeće pripisujući besmrtnim bogovima stvari koje ne bi pristajale ni ljudima. Budući da tu vještinu prirodno pobudjuje božanski duh, kako kaže naš Filozof, E nije nazva pjesnike svesci- ma, što reče i Tulije.¹³ Zbog čvrste veze s glazbom, pjesništvu se djeca moraju uvelike posvetiti, a pritom valja opom- našati one riječke duhovne našega grada što se u prošla vre- mena vrsno baviše tim božanskim umijećem. Među njima mnoge hvale u latinskim stihovima zaslužuje Jakov Bunić, Ilja Crjavić i Damjan Benešić,¹⁴ a danas im je ravan moj časni gospodar Matej Benešić njegov sin; svatko zatim zna ko- liko su ljupki u toskanskom stihu moj vitez Ranijski, Miho Bunić, Miho Monaldi, i u prošlosti pokojna duša gluhog Bobajevića,¹⁵ i koliko su još vrljedn i našem jeziku rečeni Ranijski, Džore Držić, Martin Držić i mnogi drugi božanski duhovi i riječki umovi.¹⁶ Njihovu vrlinu spojenu s nebeskim umijećem trebali bi opomnati ovi naši mladi probisvijeti, i prilicilo bi sijediti im stope s naklonošću, kao što se i oni s mnogo truda i marljivošću ugledaše na one pjesnike koji da- doše svjetlost ljudima; jer njihovi prethodnici u božanskim i

O pjesništvu.

ljupkim spjevovima pokazaze koliko bijašu po svojoj prirodi božanski, i koliko možemo usavršiti svoje prirodne snage. Osim glazbe, za koju nas Filozof upozorava da je pravi gra- dan moraju naučiti u svojoj nježnoj dobi, neophodna je ta- koder i književnost, koja obuhvaća gramatiku, retoriku i po- giku. Ponašnije glede gramatike kažem da je učenici i ple- menti umovi trebaju naučiti prije svih ostalih znanosti, jer bez poznavanja jezika nije moguće svladati ostala znanja. Ako to učenje otpočine s latinskim jezikom (nadarenu se djecu može podučavati istovremeno i grčkom i latinskom, kako, prema Kvintilijanovu,¹⁷ činjahu Rimljani), smatrao bih pohvalnim da se u taj prvi jezik djeca uvedu do svoje sedme godine, ali tako da ih se podučti samo u onome što pripada čistoj i pravoj gramatici, jer se potom od desete godine mo- gu posvetiti elegantiji jezika, jednog i drugog. Budući da se to umijeće sastoji u stanovitu skladu i redu riječi, mnogi drevni, poput Arhite iz Taranta i Aristoksen glazbenika,¹⁸ zajedno s književnim umijećem podučavahu djecu i glazbi, što mi se vrlo sviđa zbog sklada u govoru. Ukratko, moj gos- partu vitez, htio bih da prije svakog drugog jezika na kojem su zapisana znanja, djeca uče Terencijev,¹⁹ Ciceronov i Sa- lusijev latinski, jer je na taj jezik prevedeno sve što se do da- našnjih dana napisalo na kaldejskom, hebrejskom, grčkom i arapskom. Slijede zatim druge dvije grane, to jest logika i re- torika. Logika je ključ koji nam otvara poznavanje svih zna- nja i humanih disciplina, i neka se uči samo iz Aristotela, jer ju je on stvorio, želim reći proizveo oruđe kojim se vješto razlikuje istinito od lažnog, i dobro od lošeg, i podijelio je u tri vrste silogizama: demonstrativni, koji je potanko objas- nio u *Prvoj i Drugoj analitici*; dijalektički, čija mjesta nas je naučio nalaziti u *Topici*, i sofistički, čija je lažna mjesta po- kazao u *Varijvim dokazima*, da bi ih, slijedeći spoznajui isti- ne, mogli izbjegavati pravi i istinski dijalektičari.²⁰ No prije upoznavanja *Prve i Druge analitike, Topike i Varijvih dokaz- za*, valja se opskrbiti oruđem potrebnim za ovladavanje tom znanostju, a to su prema Porfiriju pet univerzalija, i također kategorije, prema Aristotelovu spisu *O tumačenju*. Da bi se stvarno spoznalo umijeće dijalektike, ili logike, kako je nazi- vamo, počnem djecu o kojoj govorimo da s najvećom pom- njom izučavaju ponašije Aristotela, jedinog tvorca ovog umijeća, a zatim da pažljivo čitaju i proučavaju grčke ko-

397

396

Vidi Franc.
Patr. knj. 4.
gla. 6.

Kvint.

do 2. g.
Gramatika.
2) Retorika
3) Logika
4) g. 1. 2. 3.

Ologici, 1. 2. 3.

mentatore, kao što su Aleksandar,²¹ Temistije,²² Filopon,²³ Amonije,²⁴ Simplicije,²⁵ a od Latina Boetije,²⁶ te u njima traže pravi smisao te aristotelovske discipline, kako ne bi zapali u mračne ponore skotista i u Tartaretove labirinte što zama-
 398 račuju i zbunjuju um. A da bude lakše onima koji to umijeće nastoje dobro naučiti, potičem ih na učenje dijalektike Aleksandra Piccolomini, koji idući stopama grčkih tumača Aristotela od njih sakupi svu najbolju srž. Neka se na tu vještinu usredotoči misao djece do njihove četrnaeste godine, kao i na govorništvo, koja je nužna i korisna onima koji su rođeni za rođake, prijatelje i domovinu. O njoj znalački pisahu Ciceron i Kvintilijan, ali ih daleko nadmaši Aristotel u trima svojim knjigama, osobito u davanju retoričkih pravila, premda ga oni možda nadmašise u primjeni, kako smatra Aleksandar Piccolomini. Neka se dakle djeca, žele li dostići savršenstvo u govorništvo, ne udaljuju od njegove retorike i Ciceronovih govora, i neka često vježbaju govore o izmišljenim sporovima, te ih ponavljaju pazeći na izgovor koji je kralj govorništva, kako Demosten o njemu reče. A budući da Demosten i Aristid bijahu među Grcima izvrsni govornici, valja stalno čitati njihove lijepe i jasne govore. Osim ovih predmeta naš Filozof još zahtijeva da se pri podučavanju djece nježne dobi uvede i figurativni predmet ili crtanje, jer, kako reče, takvim ćemo znanjem u bezbroj zgoda pri vođenju kućanstva izbjeći da nas tko prevvari. Ustreba ju li čovjeku, primjerice, posude, kipovi, predmeti iz drva ili mramora, kuće, imanja i slično, a također i kupuje li konje i druge životinje, pomoću te će vještine znati razlikovati ružno od lijepoga, i skladno od neskladnoga. Taj predmet treba naučiti i zato, kaže Filozof, da bismo znali raspoznati i promatrati ljepotu ljudskih tijela koja se sastoji u razmjeru dijelova, i putem koje um najčešće spoznaje ljepotu duše; jer u lijepu tijelu, primjereno građenu i oblikovanu, najčešće boravi jednako lijepa duša. Ti razlozi navedoše na tom mjestu Aristotela
 399 da crtanje pribroji znanjima koja pristaju plemenitu čovjeku. Nije se stidio baviti njime Fabije Patricije među Rimljanima rođen od plemenita roda, kao ni Marko Antonije, i Platon, i isto tako Ciceron; prema nekima Aleksandar Makedonski i Filip njegov otac uvelike uživahu u slikarstvu, a za to umijeće prvi među drevnima zaslužiše hvale Polignot i Aglaofont, dok nakon njih bijahu izvrsni Zeuksis, Apel, Parasije, Polik-

Vidi Aleks.
Piccol. knj. 4.
Etike, pogl. 6.

O govorništvu.

O crtanju.

Fabije Patricije.
Polignot. Aglaofan. Zeuksis. Apel. Parasije. Poliklet. Timant.

let i Timant;²⁸ ravan svima njima u slikarstvu i Fidiji u kiparstvu bijaše u naše doba, u jednom i drugom izvrstan, Michelangelo Buonarroti, i Rafael iz Urbina. Lako je razumjeti zašto ta umjetnost bijaše oduvijek na glasu; ta najodličniji ljudi u književnosti i vojski podizahu sebi kipove, ili to činjahu drugi njima u spomen. Filozof još zahtijeva da se djeca plemića u nježnoj dobi navikavaju na tjelesno vježbanje, jer ni jednom drugom vještinom do gimnastikom ili tjelovježbom, kako je još zovemo, ne održavamo bolje tijela dječaka zdravim i čilim, da bi kasnije stekli i snagu. Boreći se, skačući, jašući i igrajući se malom loptom (o toj je vježbi Galen sačinio lijep traktat) naše tijelo postaje gipko, snažno, jako i čilo; tjelovježba budi istovremeno i tijelo i duh. No nju se u Platonovu duhu nikad ne hvali odvojeno od glazbe ili filozofije »Sama tjelovježba koja se vježba bez pridruženog studija filozofije i glazbe, pokazuje se prostijom, te ako u duši bijaše neka požuda za učenjem, čini se slabijom, prljavijom i slijepom«;²⁹ lijenost, uistinu, ne slabi tek tijelo, već i naše duše čini mekušnima; »radinost pak jača i one živahnije i čvršće«.³⁰ Izvježbavši se uvelike, Lakedemonci gotovo postadoše gospodarima čitave Grčke, toliko im tijela bijahu snažna, a uvidjevši kako vježbanje koristi mladeži, Atenjani ukinuše teatre, zapovijedivši da se vježba samo na vježbalištima, i na državni trošak izgradiše tri prostora za tjelovježbu, u Akademiji, Liceju i u Kinosargu, gdje zatim Platon, Aristotel i Aristen održavahu svoje raspre, a pobjednicima u igrama i tjelesnim vježbama bijahu obećane nagrade, »Određuje dvostruku čast za borbu pobjedniku pokrivenu zlatom«,³¹ kako reče Vergilije. Premda teške, te vježbe se i nekad davno preporučivahu za zdravlje i čilost mladića, i sve bijaše učinjeno »kako bi ljudi bili snažniji«,³² to jest da postanu snažniji i dužega života. Epaminonda, među Grcima slavljen vojskovođa, mnogo je vježbao gimnastiku, i vježbanjem postade valjanim vojskovođom;³³ Platon, kojeg nazvaše božanskim, zbog mnogo tjelovježbe zasluži ime Platon, jer se prije zvaše Aristoklo.³⁴ Neka je tjelovježba bila mnogo redovitija nego danas, jer svi mudraci smatrahu da se tjelesnom vježbom oživljuje duh, a te igre zvane gimnastičkim, circenskim, gladijatorskim ili scenskim, bijahu hvalevrijedni pronalasci, premda gladijatorske bijahu manje dolične. Sve bijaše zamišljeno za dobrobit mladića i za veću čast vrline, no silno

O tjelovježbi.

Plat. O državi gl. 3.

Franc. Patr. O državi, gl. 8.

Epaminonda.

Vidi Franc. Patr. De inst. reip. pogl. 8.

vježbanje koje mladima propisao lakedemonski zakonodavci ne bje toliko za pohvalu; baveći se samo njime i ne učeći druga slobodna umijeća, itekako primjerena plemenitim dušama. Lakedemonci postajahu odviše grubima i prostima, jer sva njihova veličina bijaše usmjerena na tjelesne napore, a oni na kraju narušavaju duševni mir, što lako može mo razumjeti, jer kad bi nas tjeļovježba bez drugih plemenitih vrhina mogla dovesti do veličine duše, budući da je vježba zajeđnička zlima i dobrima, i jedni i drugi bi bili blaženi i sretni; kad bi sva vrhina bila u tjelesnoj gipkosti i snazi, kako mišljahu Lakedemonci, tko bi bio jači od divlje životinje snazna, čila i brza tijela? Tko bi se mogao zvati jaćim (kaže on) od Ahejaca i Heniosa, krupne grade i čilih tijela? A oni su se nekoć (ukoliko se mogu smatrati Grcima) zbog grube svoje prirode hranili životinjskim mesom pećenim na suncu, kao što je danas običaj u Tataru. Zbog primjera takvoga života, gimnastika je bez učenja drugih plemenitih umijeća uvijek smatrana grubom i prostom, no praćena plemenitum umijećima, kako Vam rekoh, bijaše smatrana dostojnom i velikom, kao što svako umijeće praćeno vrliom postaje preplemenitum. Stoga se mladići moraju umjereno baviti ljudskim, a ne životinjskim vježbama, a kažem umjereno zato što vježbe ne smiju biti tako naporne da ih njihove nježne godine ne bi mogle podnijeti, već težinu vježbi valja uskladiti sa snagom godina u kojima se izvode. I nakon što je naš Filozof, moj gosparu viteže, raspravio o predmetima koji dolikuju plemenitim mladima što se spremaju preuzeti građansku vlast, on uze ponovno govoriti o njima naprimjerenijem, naime glazbi, o kojoj maloprije pomešto rekossmo. Budući da hijede opširnije govoriti o podučavanju plemenite djece glazbi, i ja se na tome želim duže zadržati i govoriti o glazbi što je više moguće u njegovu duhu. Za glazbu dakle neki mišljahu da je djeci nužna radi zabave i odmor, kao što su nužnima smatrani san i pijanstvo, prvi za odmor čula a drugi za jaćanje duhova. Drugi pak govoraahu da je neopodna za poduku u dobru vladanju, jer se njome obuzdavaju naše razuzdane strasti, teći pak smatraahu da je potrebna da bi se naš um navikao na razmjernost. Sva su ta mišljenja za našeg Filozofa istinita, jer [glazba služi] jednako ugodi, urešu vladanja, kao i dobroj pripremljenosti uma i okrepiti duše. No, reci ćete, ako se učeći glazbu iskuša više

401

G 644

403

GUČETIĆ: Ućiniše tako jer se Jupiter smatra ocem drugih bogova, a starcima ne pristaju glazbala kao mladima i nižima, pa zbog toga drevni pjesnici pjevahu o Jupiteru kao o bogu bez glazbala, a ne zato što bi oni ikad pomislili da glazba nije dostojna disciplina. Jer naprotiv, upravo zato što su znali da glazba može svakome ganuti dušu, zamisliliše da je Orfej svirkom i pjevanjem zausstavio divlje zvijeri, drugim rijećima da je odstranio divljinu i okrutnost iz divljih i okrutnih ljudi, ućinivši ih krotkima i ljubaznima; zamislivši zatim da Orfej zausstavlja rijeke, hijedeoše reci da glazba može zausstaviti uzburkani tijek duša, kad bez ikakva reda strmog-lavo jure za svojim željama.³⁷ To preplemenito smirjenje, takolavo jure za svojim željama, ne samo svladati naše strasti, nego i pobijediti neprijatelje, obraniti domovinu, i držati pod blagim načelima i nas same i nebeska kretanja, kako smatraahu Pita-

Orfej.

GUČETIĆ: Takav zaključak nije valjan, jer se glazba, koja je umijeće za plemenite ljude, ne može uspoređivati s gozbenim umijećem kuhara i priprostih ljudi. RANJINA: Kad je toliko izvrsna za čestit užitak, i od tolike koristi za duševno raspoloženje, zašto onda ne bje dana najvišem Jupiteru, umjesto nižim bogovima?

GUČETIĆ: Kad je toliko izvrsna za čestit užitak, i od tolike koristi za duševno raspoloženje, zašto onda ne bje dana najvišem Jupiteru, umjesto nižim bogovima?

GUČETIĆ: Odgovorit ću Vam onako kako na tom mjestu odgovara naš Filozof: tko je uvježban u kakvoj ugodnoj djelatnosti, više će uživati u vlastitu izvodenju negoli slušajući druge.

RANJINA: Istu bi ugodu i razonodu mogli imati i slušajući druge glazbenike, kao što, prema Filozofu, običavaju perzijski i medijski kraljevi, koji sami ne naućiš glazbu, ali uživahu slušajući druge.³⁶

RANJINA: Istu bi ugodu i razonodu mogli imati i slušajući druge glazbenike, kao što, prema Filozofu, običavaju perzijski i medijski kraljevi, koji sami ne naućiš glazbu, ali uživahu slušajući druge.³⁶

RANJINA: Istu bi ugodu i razonodu mogli imati i slušajući druge glazbenike, kao što, prema Filozofu, običavaju perzijski i medijski kraljevi, koji sami ne naućiš glazbu, ali uživahu slušajući druge.³⁶

RANJINA: Istu bi ugodu i razonodu mogli imati i slušajući druge glazbenike, kao što, prema Filozofu, običavaju perzijski i medijski kraljevi, koji sami ne naućiš glazbu, ali uživahu slušajući druge.³⁶

8. knj. Arist. Polit.

gora, Arhita,³⁸ Platon, Ciceron i mnogi drugi stari filozofi. U to da glazba uvijek može krijepiti naše duše ja sam se i sâm, moj gospodar viteže, čvrsto uvjerio, kad me moja družina pozva da u komedijama ili tragedijama predstavljam plemenate čine. Tada naime, za ohrabrenje duše i srca od dječje plašljivosti, tražih da u predstavama veselo sviraju trube i sviralice, pa uz njih u tako ranoj dobi glumih na najveće zadovoljstvo i autora, pokojnog Marina Držića, i gledatelja.³⁹ Zato ne samo iz rasprava nego i po vlastitu iskustvu dobro znadem u kolikom je skladu glazba s našim dušama. Zbog toga Likurg, koji Lakedemoncima dade zakone, htjede da se glazba spoji s vojskom, ne bi li se njome ublažila duševna naglost vojnika, pa stoga ne kretahu u bitku bez zvuka tibija i drugih glazbala, u čijem taktu prema potrebi pokretahu tijela i oružja. Umjesto duhačkih glazbala koja su koristili Lakedemonci, danas postoje bubnjevi što daju znak zaustavljanja ili izvođenja kakvog drugog postupka s mjerom i u ritmu, a kao što znate, moj gospodar viteže, Nijemci i Švicarci bubnjevima dodaju i sviralu. Glazbena harmonija doista može smiriti i ganuti ljudske duše, što pokazuje primjer Pitagorina učenika Aleksandra Velikog, kao i Gaja Grakha, čije je strasti obuzdala i ublažila. A kako glazba, moj gospodar viteže, uvijek imaše veliku moć nad ljudskim dušama, Krećani, koje danas zovemo Kandijcima, u napadu na neprijatelje gajdama poticahu vojnike na borbu, što Latini čine trubama, a Francuzi rogom, iz čega se jasno vidi da se glazbom u našim dušama mogu promijeniti različita čuvstva, i ne samo u našim, nego i u božanskim, kao što Tales Kandijski glazbom smiri božanski bijes i, kako pripovijedaju, oslobodi Lakedemonce kuge koja ih je morila. O istom govori Homer kad kaže da su mladići, kad je u grčkom logoru vladala kuga, svojim pjesmama blažili Apolonov bijes. I ako se glazbom i u najmoćnijim dušama mogu promijeniti razna čuvstva, onda se mogu promijeniti i razne vrline koje se na tim čuvstvima zasnivaju; »Kako bismo drukčije nazvali ljudsku glazbu koja okružuje duhove nego nekom odgojnom dužnošću koja obuzdava strasti duše«?⁴⁰ govorio je Maksim Tirski platonik. Pa ako je zadatak glazbenika učiniti pjev zvučnim i ljupkim, oponašajući pritom eleganciju govora, to mu je veći zadatak pokrete naše duše učiniti skladnim i umjerenim; »Pokreti duše, naime, trebaju biti mnogo skladniji, nego glaso-

Maksim Tirski.

Mars. u Epi. knj. 3.

vi«, ⁴¹ govoraše naš Marsilije Ficino. I ako je harmonija mogla spasiti Rimljane od smrtonosne kuge, kad se za izliječenje u Rimu pjevahu satire, zašto se njome ne bi liječile i bolesti naše duše, kad se dušu oduvijek smatra više božanskom no ljudskom, i kad se skladom duševnih moći i strasti održava tjelesni sklad, harmonija i umjerenost? Pa možemo s Marsilijem Ficinom reći: »Skladnim napjevima liječe se na divan način kako bolesti tijela tako i duha«. ⁴² To umijeće uvijek imaše veliku moć nad našim umom, pa je glazba višeput obuzela dušu i učinila da ona izađe iz same sebe, a budući da taj zanos, koji zovemo ekstazom, prema učenima zapravo pripada umskoj moći, jer kretnjom (koju blagošću uzrokuje, kao što je davno znao uzrokovati Olimp u Jupiterovih svećenika) zanos i naš um, neće li nas glazba morati potaknuti na vrle i božanske postupke? Ako često čitani hrabri Hekulovi i Hektorovi podvizi poticahu ljude na hrabre pohvate, zašto još više ne bi učinili isti pothvati pjevani uz harmoniju?⁴³

RANJINA: Svakako će to učiniti.

GUČETIĆ: Ako nas vrhunske slike i uzvišeni likovi velikih i hrabrih ljudi, dok ih gledamo potiču da ih slijedimo i oponašamo, zašto harmonija, koja prirodno odgovara našoj duši, ne bi tu dušu još više uzdizala? No znajte da prema Aristotelu postoji više vrsta glazbenih harmonija; neke među njima svoje slušatelje potiču na samilost, neke na krotkost, a neke na snagu i na druga djelovanja: lidijska harmonija mogaše ganuti duše slušatelja na plač i sažaljenje; njoj nalik, ali snažnija, bijaše polulidijska; dorska svojom ozbiljnošću poticaše duše na moralna i vrlo djela; frigijska je harmonija slatkoćom, no snažnijom kretnjom, uznosila dušu iznad osjetilnog ka natprirodnom ili prirodnom predmetu.⁴⁴ Stoga djecu valja uvježbavati u onim harmonijama koje ih potiču i pozivaju na različite hvalevrijedne postupke, a nasdasve valja paziti da ih se u tim harmonijama ne uvježbava samo radi ugone i užitka, nego mnogo više radi privikavanja na vrlo djela, kako je Platon uredio u svojim *Zakonima*, rekavši: »Glazba se ne sudi po nasladi i to najmanje, tako da ne treba tražiti onu što je časna, ako toga negdje ima, nego onu koja ima sličnost, pomoću oponašanja dobra« i malo ranije »Oni koji traže Muzu ili najbolji napjev, ne trebaju tra-

S. Toma
2.2. q. 175.
čl. 2.

Arist. 8. Polit.

Plat. 2. Zakona

ziti ono što je ugodno nego što je ispravno, rekli smo naime da je glazba oponašanje pravilnosti.⁴⁵ Dakle želim reći da djecu treba glazbi podučavati sveobuhvatno, »za kroćenje tijela, za obuzdavanje duha i hvalu Boga«⁴⁶ i izvan tih triju harmonija neka nemaju drugih razloga za učenje glazbe.

RANJINA: Zašto kažete, gospare Gućetiću, da valja u glazbi podučavati sveobuhvatno, mislim, zašto koristite riječ »sveobuhvatno«?

GUĆETIĆ: Reci ću Vam, Glazba je suglasje, ili sklad na-

stih osjećaja, riječi i misli, i zadatak je glazbenika da pjevajući pruži skladnost, i pjevanjem oponaša eleganciju govora, no nadasve »skladni pokreti duha više čine nego glasovi«,⁴⁷ govorše Marsilio, budući da je takav sveobuhvatan cilj glazbe i glazbenika. Pojedinačno zatim, glazba ne dolazi samo od ljudskih glasova, nego i od neživih glazbala čije uyježbavanje uvelike zabavlja djecu u njihovoj njeznoj dobi. Zeleći od njih, dok odtrastaju, udaljiti prigode da čine štetu po kući ka-

ko to obično rade, Arhita iz Taranta, kaže tu naš Filozof, izumio je glazbalo za zabavu djece, nešto kao bubanj u koji djeca udaraju, pa ne razbijaju i ne kvare stvari u kući. To će se još više izbjeći kad ih zaokupi instrumentalna glazba, jer je ona vrlo ljupka i vesela, i primjerena mlađoj dobi. Nisu nam posve poznata stara glazbala, kao što su svirale, tibije, barbitoni, heptagoni, organistrumi, sambuke, a neki mišija-hu da su svirala i tibija poput trube, ili prema Javelu na tom mjestu poput dipli, koje obično zovemo sviralicom; barbiton je zatim vrlo nepoznato glazbalo, a heptagon je taj znanstvenik zamislio kao glazbalo sedmerokutna oblika nad sedam razvučenih žica; sambuku je opisivao kao glazbalo s dvije velike žice, koje su proizvodile dubok i snažan zvuk. No prilagodimo li se našim današnjim glazbalima, usporedenim s tim drevnim, kažimo da trube, sviralice, diple, korneti, flauti, tromboni, sordine i slični, prema Aristotelu ne priliče plemiću, jer se pri njihovoj sviranju napinjanjem daha grudi upušu, i zbog napora daha i disanja lice postaje vrlo ružno.⁴⁹ Zasluži li ipak tko na tim glazbalima hvale, onda su to njihovi izumitelji, Fanije za sviralu, Apolon za tibiju, Tirenjani za trube, a prema nekima Frigijci za tibije. Za tibiju kažu da je mnoga lijepa i dobra pravila sastavio Klona, a prvi koji ju je među Grecima uzdignuo do ljupkog zvuka bje (kažu) Hija-

Vidi Marsil.
knj. I. svojih
pis. c. 651.

Marsil. knj. 3.
svojih pis. c.
744.

Javello.

Arist. 8. Polit.

Klona.

Hilagen.

gen. No za razliku od tih, za plemenitu djecu manje dostojnih glazbala, violu, lutnju i klavičembalo smatraše vrlo časnim i ugodnim, jednako za mlade kao i za stare. Klavičembalo se više preporučuje starijima nego mladima, kojima su pak pak viola i lutnja vrlo primjereni za okrepu duha, kad ih se ljupko rabi nakon napornih poslova, pjevajući uz njih koju kanconu, sonet, toskansku stancu ili što slično, o čemu govori Aleksandar Piccolomini. Kao kod staraca, [mladima] je primjerenije frigijsko suglasje, jer ono ne samo pripravlja naše duše za vladanje koje dolikuje mladim, gorljivim i vatreanim, nego ih i na čudesan način odnosi izvan osjeta. I kao što je lidijsko suglasje, koje priliči manje mladima, moglo u njihovim tijelima obuzdati uzburkane duhove, pripremi ih za vrlo vladanje, tako su stari autori frigijsko suglasje smatrali primjerenim mladim i nešto zrelijim duhovima, jer su visoka suzvučja snažnija u podizanju snažnih duša. Dovoljno Vam, moj gosparu viteže, primjerima i razlaganjem pokazah da je glazba ne samo korisna nego i neophodna životu čovjeka i gradanima, jer osim što zabavlja dušu, ona i izoštrava um, a ljude čini spremnijim i pripravnijim ne samo za vojsku nego i za svako važno djelovanje, pa je stoga valja uvesti za ured i poduku djece. Ako se Sokrat, poznavaajući moć i blagodat glazbe, u svojoj zreloj dobi od šezdeset godina nije studio naučiti svirati lutru, citru i druga žičana glazbala, tko bi se na svijetu smio stidjeti učenja te nebeske (da tako kažemo) harmonije? Neka dakle ovdje bude kraj našoj raspr. Stovani gosparu viteže, i usrdno molim da ondje gdje ne rekoh onoliko koliko bi tkogod mogao poželjeti, neka taj svojim razborom i znanjem izvoli nadopuniti, jer ja učinih koliko znaah i mogoh. I neka svatko u mojoj stovanoj republi-ci bude zadovoljan plodom kojim je urodila moja slaba biljka u svom vrtu, dok tko drugi ne urodi boljim. A bude li bolji, kako mislim da mora biti zbog biranih umova mojih sugradana, meni će pripasti slava što sam ih potakao na tako časne pothvate. Ujedno ih molim, i uvijek ću moliti, da svu svoju brigu i trud uprave dobrom uzgoju nježnih biljaka, žele li svoju republiku vidjeti uvijek zdravom i stovanom.